

Eit lokallag er borte – litt lærarlagshistorie frå Rennesøy

Av Sølvi Ona Gjul

Rennesøy vart slått saman med Stavanger frå 01.01.2020, og Utdanningsforbundet sitt lokallag på Rennesøy vart derfor nedlagt. Dette vart markert med ei samling på Utstein kloster i mai 2019. Eg var leiar nokre år på åttitalet og vart derfor beden om å fortelje litt om lokallaget si historie på denne samlinga. Eg såg gjennom gamle protokollar, og særleg den handskrivne frå 1893-1978 baud på mykje interessant. No er eg oppmoda om å skrive litt om dette til www.skolehistorie.no, og her tar eg med nokre tematiserte punkt. (Alt i kursiv er sitat frå protokollane.)

Eit historisk sveip

Den eldste protokollen opnar slik: *I 1893 dannedes Rennesøy prestegjelds lærerforening paa Bru skolehus.* Dette skjedde altså berre eitt år etter at Norges Lærarlag vart stifta. Dei første åra vart møta haldne skiftesvis på Rennesøy, Mosterøy, Kvitsøy og i Stavanger. Prestegjeldet, som tidlegare heitte Hausken, omfatta sokna Hausken, Sørbø, Askø, Utstein kloster og Kvitsøy. I 1899 vart Askø og Utstein kloster slått saman til Mosterøy sokn, og i 1918 vart Hanasand overført frå Talgje. I kommunereformsamanheng tar eg også med at Mosterøy vart skild ut som eigen kommune i 1884, og Kvitsøy var med i Mosterøy kommune til Kvitsøy vart eigen kommune i 1923. Mosterøy og Rennesøy vart slått saman igjen i 1965 ved reforma som følgde opp Schei-komiteen.

Det vart nøye ført kven som var til stades i møta, t.d. står det for møtet 06.05.1907: *Brekke og frk. Larsen møtte ikkje. Brekke var sjuk og frk. Larsen hadde sorg.* Det var gjerne eit foredrag først, så var det andakt og mat. Frå eit møte på 1920-talet: *So samlast me heime hjå Selvåg til eit godt middagsbord.* Og eitt på 1960-talet: *Etter foredraget baud vertinna på middag, og den materielle føda heldt same høge kvalitet som den åndelege.* På åttitalet vart det overgang til fast-food: *Deretter vart det servert herleg pizza.*

Det var altså stadig var andakt på møta – nokre vil kanskje stusse på det. Då må det minnst om at kyrkja hadde makt i skulen. Den første skulelova kom som eit religionsforankra tiltak 1739 – det skulle sikrast at folk kunne lese og skrive for å bli konfirmerte. Kyrkjemakta vart litt avgrensa med folkeskulelovene i 1889, men først i 1959, med felles lov for by- og landsfolkeskulen, måtte presten ut av skulestyret. Det er likevel spesielt at presten var med på møta i lærarlaget heilt opp til nyare tid, kanskje kan det forklarast med at mange formenn (det heitte det gjennom alle åra dokumenterte i den eldste protokollen..) i Rennesøy lærarlag også var kyrkjesongarar?

Viktige historiske hendingar er også synlege i den eldste protokollen.

1905: 10. november var det møte på skulehuset, tillyst som foreldremøte. Presten hadde foredrag om heim og skule, men *bygdefolket ville ikkje fram med sine meiningar.* Etterpå var det lærarmøte i prestegarden, der *republikken vart det mest brennande emnet.*

Første verdskrigen: Berre nemnt i møte 26. januar 1918: *Litt snakk om skulen og skipingi i desse knappe tider.*

Andre verdenskrigen: Frå møte 24. aug 1940: *Me vart særst godt stelte i matvegen, trass rasjoneringa.* Den viktigaste saka i dette møtet: *Vettrhus og Heskestad demonstrerte ljusbildeapparatet dei hadde ved skulen i Vikevåg. Det fekk lovord!* Så var det ikkje møte att før 12. mai 1945: *Dette var det første møtet etter frigjevingi, og det rådde ei god stemning, me slapp reddast meir for terroren åt Gestapo og N.S.* Hovudsak i møtet var foredrag om Madagaskar – land og folk!

Men i desember 1945 må det rapporterast til Noregs lærarlag om skuletilhøva under krigen. Det er protokollert to rapportar, ein for Rennesøy og ein for Mosterøy, her tar eg med den korte rapporten skriven av lærar Vettrhus: *På oppmoding skal eg med dette melda om skuletilhøva i Rennesøy og vanskar for lærarane i okkupasjonstida: Skulen i Rennesøy fekk godt som arbeida i ro under okkupasjonstida. Tyskarane tok nok skulehuset i Heggland krins og var der om lag eit år, men lærarane gav rom til kvar sine klassar i lærarbustaden, så det vart ikkje merkande stogg i skulearbeidet. Dei andre skulane fekk vera heilt i fred for okkupasjonsmakta. Våren 1942 var det som flest alle stader, stogg i skulen for skuld lærarstriden. Lærarane i Rennesøy slapp ogso lett frå denne ugreida. Det høvde so heppe då arrestordren kom at lensmannen ikkje var heime, og arresteringa vart soleis utdrygd til bodet kom at det ikkje var rom til fleire i fengsla. Alle lærarane her fekk sidan arbeida bra i fred trass i at både ordførar og skulestyreformann (same person) var fullblods nazist. (Eg måtte leite litt for å finne ut kven denne ordføraren var. Ordførarane i Mosterøy og Rennesøy heldt fram då krigen braut ut, men i 1941 kom det pålegg om nyordning frå Quisling-regjeringa. Då var det uråd å finne ordførar lokalt, og det vart dermed naudsynt med import: Hermetikkfabrikkeigar Johan Østbø frå Hundvåg vart utnemnt til ordførar i begge kommunane.)*

Det pedagogiske sporet

Dei første åra var det stort fokus på lærararbeidet og på pedagogikk. Det går fram av protokollen at det vart gjennomført praktisk prøve i dei første møta - eg vil tru at dette var presentasjon av gode undervisningsopplegg:

19.03.1897: Møtet begynte med praktisk prøve af hr Skaare i religion (det 8.de bud)

30. juni 1897: Herr Sværen hadde praktisk i religion, og Aarrestad praktisk i botanik.

11.10.1897: Det afholdes ikke praktisk prøve.

29.06.1898: Paa møtet hadde hr Skaare praktisk prøve i bibelhistorie og hr Aarrestad i Regning.

Elles var mange pedagogiske spørsmål oppe til diskusjon, t.d. opplæring for elevar med særlege behov:

05.11.1923: Diskusjon om stryking av elevar som ikkje greidde prøva ved eksamen.

Alle var temmeleg einige om at det var lite lønande både for lærar og elev å ha nokon attsitjande.

16.09.1952: Lærarmøte på Alstor. Logoped A. Jørgensen tala om lesevanskar hjå born. Det var ei forvitneleg og lærerik utgreiing han heldt.

04.05.1962: Etterpå var emnet Dei flinke elevane. .. Alle var samde om at den skuleskipnaden me no hev, tek svært lite omsyn til dei flinke elevane.

Temaet skulestart var viktig (og er det framleis, jf. NOU 2019:3 frå Stoltenberg-utvalet):

08.12.1953: Møte Stavanger. Skulepsykolog Aasta Vegum heldt ei forvitneleg utgreiing om det skulemogne barnet. Både talen og ordskiptet like etter streka under kor viktig det er at barnet tek til på skulen i rett tid. Levealder må ikkje åleine fastsetja når barnet skal taka til på skulen. -- Ein vart samrådde om å be skulestyra i dei to kommunane ta seg av prøving av born i førskulealderen. Det måtte kunne løysast slik at dei foreldra som ville, kunne få reisa til byen med borna til ein psykolog som kunne gje råd og rettleiing.

01.02.1967: Foredrag ved skulepsykolog Haave om skuleplikt og skulestart (langt referat m.a. med omtale av kva det inneber å vere skulemoden.)

Skulemiljø var på dagsorden i eit av dei første møta, sjølv om omgrepet var eit anna då:

30.03.1898: Dernest holdt hr. Langeland foredrag om disiplin i skolen: Videre paaviste han hvorledes en god lærer fik god orden i sin skole, nemlig ved bestemt fremtreden paret med kjærlighet til eleverne og forståelse af hvad der bør kræves med rimelighed av eleverne.

Også innhald og fag i skulen vart drøfta:

10.11.1925: Søknad til skulestyra om songbøker, med tilvising til Normalplanen og krav om at borni skal læra å nytta røyst og øyra – syngja dei mest kjende songane og salmane rett, reint, vakkert.

27.05.1932: Foredrag om emnet Hjelp til sjølvstendig tenking.

23.06.1933: Likeeins vart det vedteke å venda seg til Fagbiblioteket (Cappelens forlag) med oppmoding um at fleire av bøkene må koma på nynorsk. Dette tiltaket må koma landsskulane til gode.

15.09.1950: Spursmålet om å ta opp som emne i folke- og framhaldsskulen økslingslæra åt menneske vart drøfta. Ein fann samrøystes å tilrå skulestyret å søkja om utsetjing (dispensasjon).

11.02.1955: Skadberg kåserte om barnebøker og kva krav ein bør stilla til dei: Dei måtte fengsla barnehugen, ha eit godt språk og ein måtte kunna krevja reinsemd av dei både etisk og erotisk.

18.10.1960: Lang diskusjon om erfaringar med det nye faget engelsk – uro for at arbeidet med engelsk ville gå ut over andre fag. Det er og eit spursmål om interessa vil halde seg når nyfikna gjev seg.

Fagforeningsemne

Viktige emne vart diskuterte frå starten av. Det vart tidleg gitt uttrykk for liten tillit til lokale styresmakter: I møte 29.12.1897 var medlemmene kritiske til at heradsstyret hadde avgjerdsmynde i tilsetjingssaker der skulestyret og overtilsynet ikkje var samde – ved slike høve burde departementet avgjere. Elles var uro for generelle rammevilkår på saklista, her er nokre døme:

04.06.1924: Framtidi for lærarane såg ikkje lys ut no – med di all sparing i storting, fylke og herad fyrst vil gå ut over løner og tilskot. Men den som går til skulestova med arbeidshug og hjartelag vil likevel alltid vera lukkeleg.

15.04.1966: Det vart gjort framlegg om å senda eit nytt skriv til kommunestyret med oppmoding om at det også i vår kommune vert ytt økonomisk stønad til kontorhjelp på skulekontoret.

28.04.1976: Det vart vedteke å senda skriv til Kyrkje- og undervisningsdepartementet og Forbrukar- og administrasjonsdepartementet om ressurs situasjonen i grunnskulen og barnehagane.

Arbeidstid og leseplikt vart sjølv sagt drøfta:

20.09.1920: Det vart vedteke å søkja skulestyri i Rennesøy og Mosterøy um aa faa 3 dar aarleg av skuletidi til aa høyra paa andre lærarar si undervisning.

14.02.1962: Diskusjon om krav knytte til nedsett lesetid til 30 t/v på barnesteget og 24 t/v på ungdomsteget. -- Når det gjeld lesetidi, hevda alle som hadde ordet, at skulearbeidet no er så krevjande og tek so mykje tid utanom sjølve skuletimane at det vert altfor mykje med 36 skuletimar i veka.

15.09.1969: Formannen gav så ei orientering om 5-dagars veke i skulen. ... Etter orienteringa gjekk diskusjonen livleg som vanleg, men som ventande kunne vera var meiningane delte.

05.05.1977: Det blei og mykje diskusjon om leseplikta, men ein kom ikkje fram til noko anna enn at ein fekk venta og sjå.

Lønn var ofte på dagsorden:

16.11.1898: Sak frå kretsstyret til diskusjon - oppretting av vikarkasse. Svar: Lærerne har selv bekostet utgifter til vikar, i et enkelt tilfælde har kommunen støttet litt til.

02.03.1901: Henstilling til d.a. odelsting i anledning kong. forslag om folkeskulelæreres pensjonering innsendt til fellesstyret for Norges lærerforening, undertegnet af alle foreningens medlemmer.

12.06.1909: Til stortingsmann Schanche vart send ei oppmoding um at stydja lærararnes lønskrav, naar saki kom fyre i tinget.

29.10.1948: Kyrkjesongar V. Sunnanå gav sidan utgreiing om det nye lønsregulativet for folkeskulelærarane.

11.11.1971: Tarifforhandlingar. Medlemmene ønsket at følgende punkt skal nevnes i et skriv fra formannen til fylkeslaget: Vikar skal ha lønn etter ansiennitet, ikke grunnlønn.

03.12.1975: Orientering om tilsynssaken. Skolestyrets tilbud om kr 20 pr tur og 2 års prøvetid ble godtatt. (Tilsynssaka nemnt mange gonger gjennom fleire år, gjaldt tilsyn med elevane til og frå svømming.)

10.11.1977: Rundskriv om kontingent, som blir 600 kr for lærarar i full post, 300 kr for halv post og mindre og 80 kr for lærarar som ikkje er i arbeid. Dette kan trekkjast frå på sjølvmeldinga frå 1/1-78.

Krafta til Noregs Lærarlag som organisasjon var også emne gjennom fleire tiår. Vilråa for tillitsvalde var annleis enn no, i referat frå møte 04.06.1924 står det at V. Sunnanå vart vald som utsending på landslærarmøtet i Kristiansand i juli – på eigen kostnad. Eg kan også huske at Ola Pladsen representerte Rennesøy på landsmøte i Bodø på syttitalet – han låg i telt! Eit par døme til:

31.05.1951: Framlegget frå landsstyret om skiping av ei sikringskasse for N.L. vart og handsama, men fekk i det heile liten eller ingen studnad.

21.05.1954: Det vart les eit skriv frå styret i N.L. som bed medlemmene om å vera med på å reisa eit fond til særlege tiltak. Lærar Sunnanå meinte det var all grunn til å stø dette tiltaket og syna at ein kan stå saman. Det vil gje organisasjonen styrkje og

respekt. Stortingsvedtaket og forhandlingane føreåt 10. mars d.å. synte at styresmaktene ikkje ottast nokon lærarstreik då lærarane ikkje hadde noko fond å stø seg til og det dessutan var mykje splitting innan lærarstandet. ... Lærar Madland tala imot - det var berre å hjelpa bylærarane, meinte han. ...– Det vart semje om at kvar av lærarane som ville, kunne betala innskotet til fondkassen kr 25 i 5 månader, i alt kr 125.

Men mot slutten av syttitalet kom kampviljen fram, og på årsmøtet 28.03.1979 vart følgjande vedtatt: *Medlemmene i Rennesøy lærarlag seier seg villige til å stilla seg solidarisk bak dei kampmetodar som leiinga av organisasjonen kan koma til å finna naudsynte.*

Til slutt må det nemnast at alle referat frå 05.02.1904 til 25.02.1975 i den eldste og handskrivne protokollen er på nynorsk, etter dette er det «lett blanding» mellom nynorsk og bokmål. I den neste protokollen er referata maskinskrivne, kopierte og limte inn, siste møtoreferatet er datert 15.10.2009. Ved overgang til ein digital kvardag er referata borte, truleg lagra på private pc-ar eller minnepinnar. Eg har levert alle dei protokollane eg fekk i hende til Arkivenes Hus i Stavanger. Eg vonar Utdanningsforbundet i Stavanger har fått på plass gode rutinar for protokollering!

Endeleg må eg ta med eit punkt frå møtet 18. november 1896, det første møtet som er protokollført i Rennesøy prestegjelds lærerforening. *Som første sak behandledes: Skal foreningen nedlægges eller fortsættes?* I 1896 vart vedtaket å *fortsette* - i 2019 vart *foreningen nedlagd*.